

ГАРЧИГ

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	3
1.1 Төслийн ерөнхий мэдээлэл	3
1.2 Уурхайн ашиглалтын систем	4
1.3 Уурхайн нөөц, хүчин чадал	4
1.4 Уурхайн ашиглалтын элементүүд	5
1.5 Гадаад тээвэр	5
1.6 Дэд бүтэц	6
1.6.1 Уурхайн барилга байгууламж	6
1.6.2 Цахилгаан хангамж	7
1.6.3 Усан хангамж	7
2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ ТҮҮНИЙ ОРЧМЫН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ	8
2.1 Уур амьсгал	8
2.2 Ан амьтан, ургамал	8
2.3 Хөрсөн бүрхэвч	8
2.4 Ургамлан бүрхэвч	9
3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ	11
3.1 Төслийн үйл ажиллагаанаас агаарын чанарт үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл	11
3.2 Төслийн үйл ажиллагаанаас хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөгт үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл	11
3.3 Төслийн үйл ажиллагаанаас гадаргын болон газрын доорх усанд үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл	11
3.4 Төслийн үйл ажиллагаанаас Хүний эрүүл мэндэд үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл	12
4. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ	13
5. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	15
6. Нөхөн сэргээлтийн ажлын төлөвлөгөө	18
7. Тэрбум мод тарих арга хэмжээний төлөвлөгөө	18
8. Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох төлөвлөгөө	18
9. Түүх, соёлыг өвийг хамгаалах төлөвлөгөө	18
10. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	19
11. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	20
12. Хог, хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	21

13 Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр	22
14 Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	25
15. БОМТ-г хэрэгжилтийн нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах төлөвлөгөө	26

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1 Төслийн ерөнхий мэдээлэл

Төслийн нэр:	Харганат төмрийн хүдрийн ордыг ил аргаар ашиглах төсөл
Төсөл хэрэгжүүлэгч:	“Эй Эл Жи Ти” ХХК Улсын бүртгэлийн дугаар: 9019022116 Регистрийн дугаар: 5130662 Албан ёсны хаяг: Улаанбаатар, Сүхбаатар, 1-р хороо, энхтайваны Наранбулаг чөлөө, 13/3 Авзага трейд ХХК-ийн байр утас: 89709901 Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн дугаар: MV-013766
Төслийн байршил:	Харганатын төмрийн хүдрийн ордын талбайн засаг захиргааны харьяаллын хувьд Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутагт (М-46-89) байрладаг ба Улаанбаатар хотоос баруун тийш 1300км, Увс аймгийн төв Улаангом хотоос зүүн урагшаа 50 км, Наранбулаг сумын төвөөс баруун тийшээ 50км зайд тус тус алслагдсан байдаг. Сумын Засаг даргын захирамж 2021 оны 06 сарын 18 өдрийн А/120 тоот шийдвэрийг үндэслэн нэгж талбарын 8511000592 дугаар бүхий 112 га газрыг Уурхайн газрын зориулалтаар эзэмшүүлж гэрчилгээ олгосон.

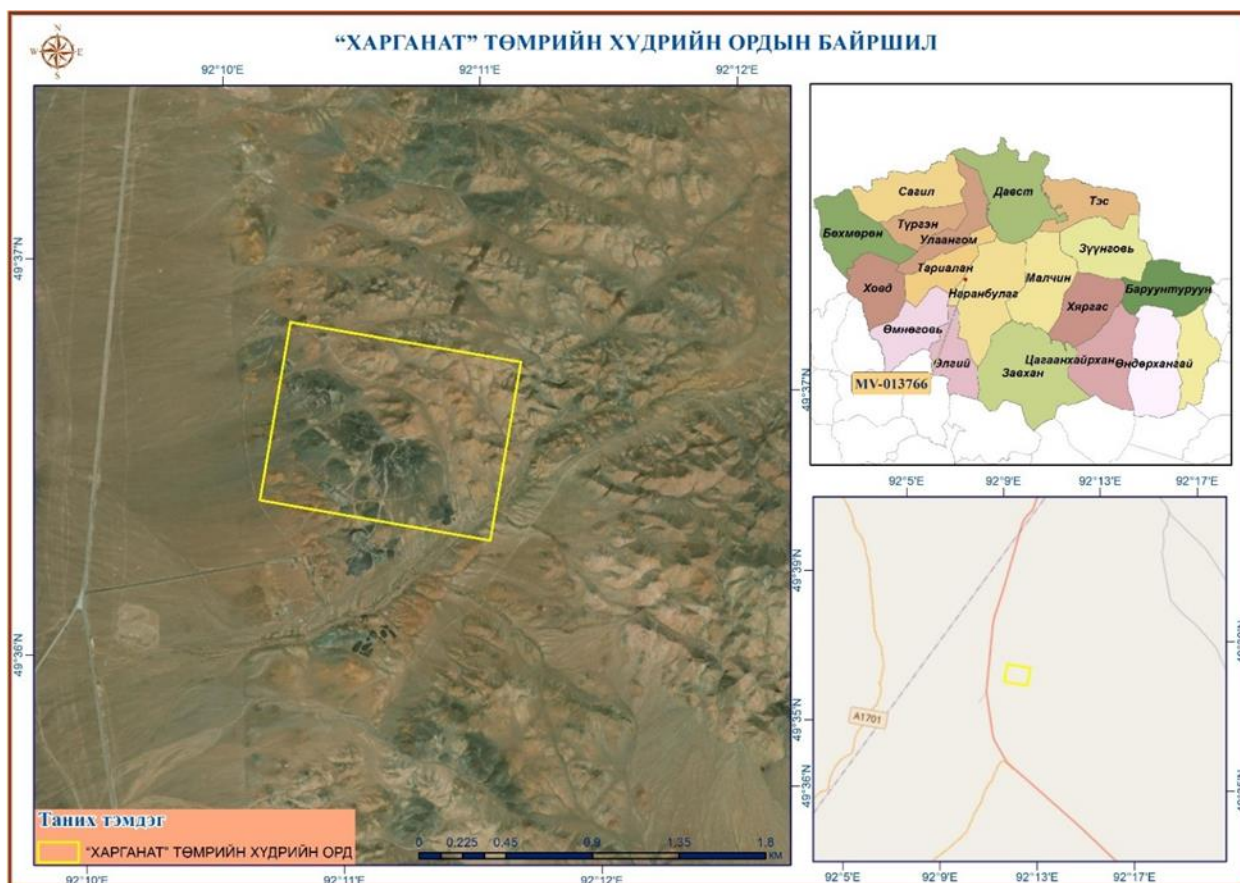
Хүснэгт 1. Тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн эргэлтийн цэгийн солбилцол

Цэгийн дугаар	Уртгаг	Өргөрөг
1	92° 11' 39.19"	49° 36' 51.79"
2	92° 10' 39.19"	49° 36' 51.79"
3	92° 10' 39.19"	49° 37' 21.78"
4	92° 11' 39.19"	49° 37' 21.78"

Сумын Засаг даргын захирамж 2021 оны 04 сарын 22 өдрийн А/59 тоот шийдвэрийг үндэслэн нэгж талбарын 8511000629 дугаар бүхий 17 га газрыг үйлдвэрийн барилга байгууламжийн зориулалтаар эзэмшүүлж гэрчилгээ олгосон.

Хүснэгт 2. Кемпийн кадастрын координат

Цэгийн дугаар	X	Y
1	441051.16	5495833.31
2	441050.79	5496047.38
3	441280.96	549648.51
4	441280.31	5495741.82
5	440967.44	5495741.63
6	440971.51	5495415.18
7	440749.14	5495414.48
8	440749.14	5495833.32

Зураг 1. Төсөл хэрэгжих талбайн байршил

1.2 Уурхайн ашиглалтын систем

Харганатын төмрийн хүдрийн ил уурхайд хөрс хуулалт, хүдэр олборлолтын ажлыг өрөмдлөг тэсэлгээ, экскавацлалт, авто тээвэр гадаад овоолго гэсэн ил уурхайн ашиглалтын системээр гүйцэтгэнэ. Тус ордын хүдрийг нарийвчилсан хайгуулын ажлын үр дүнд тодорхойлогдсон +990 метрийн түвшин хүртэл ил уурайгаар хүдрийн биетийн уналтын дагуу дээрээсээ доош гэсэн ерөнхий чиглэлтэй, хүдрийн биетийн уналтын дагуу дээрээс доош гэсэн ерөнхий чиглэлтэй, хүдрийн биетийн суналтын дагуу уулын ажлын ахилттайгаар гүйцэтгэнэ. Хөрс хуулалт болон хүдэр олборлолтын ажлыг урьдчилан өрөмдлөг тэсэлгээний ажлын тусламжтайгаар сийрэгжүүлэлтийн ажлыг хийсний дараа экскаваторын тусламжтайгаар автосамосвалд ачин хөрс хуулалтын чулуулгын ил уурхайн гадаад овоолгод, хүдрийг баяжуулах үйлдвэрийн дэргэдэх хүдрийн агуулах хүртэл тээвэрлэн байрлуулна.

1.3 Уурхайн нөөц, хүчин чадал

Ил уурхайн ашиглалтын хугацаанд 43.5 мян.м³ шимт хөрс хуулж овоолгод байршуулахаар байна. Уулын ажлын календарчилсан төлөвлөгөөг захиалагч компанийн техникийн даалгаврын дагуу эхний 10-н жилд 250.0 мян.тн, 11-31 жилд 500.0 мян.тн хүчин чадалтайгаар 31 жил ашиглахаар төлөвлөсөн.

1.4 Уурхайн ашиглалтын элементүүд

Доголын өндөр: Хүдрийн хаягдал бохирдлыг бага байлгах, хүдрийн биетийн цул тогтцоос хамааруулан уурхайн ажлын доголын өндрийг $H_d=5\text{м}$ байхаар тооцов. Доголын өндөр бага байснаар хүдэр хөрсний чулуулгийн зааг орчимд үүсэх хаягдал болон бохирдлын хэмжээ багасах нөхцөл бүрдэнэ.

Ажлын бус доголын өндөр: Уурхайн ажлын доголыг цаашид ашиглахгүй, ил уурхайн хүрээ хязгаарт хүрсэн үед ажлын доголуудыг нэгтгэн ажлын бус догол үүсгэнэ. Ажлын бус доголын өндөр 10м байна.

Ажлын доголын хажуугийн налууугийн өнцөг: Ажлын доголын хажуугийн налууугийн өнцгийг чулуулгийн шинж чанарын нөхцөлөөр тодорхойлоход хөрс, хүдрийн доголд $\alpha_d=60^0$ байна.

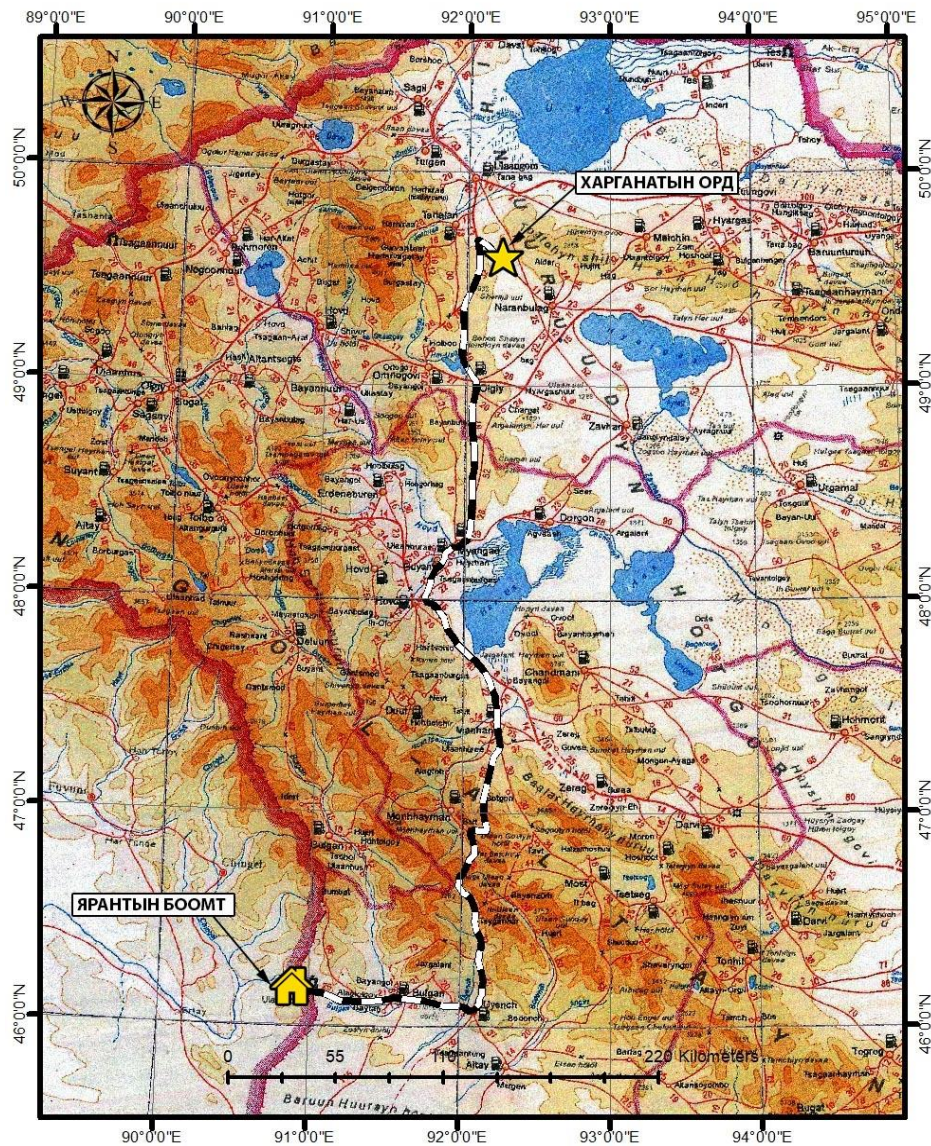
Ажлын талбайн өргөн: Ажлын талбайн өргөнийг төсөлд дараах 2 хувилбараар тусгалаа.

- a) Хамгийн бага ажлын талбайн өргөн (Налуу траншейгаар нээх үед)
- b) Хэвийн ажлын талбайн өргөн

Шинээр ашиглалтын түвшин нээхэд огтлох траншейгаар нээнэ. Траншей нээх, ажиллах техникийн аюулгүй зайн нөхцөлөөр ажлын талбай тодорхойлогдоно. Ажлын хамгийн бага өргөн 25 м-ээс багагүй байна.

1.5 Гадаад тээвэр

Гадаад тээврийг 2019-2021 онд тээвэрлэсэн маршрутыг дагуу буюу Харганатын уурхайгаас Ховд аймгийн Мянгад сум хүртэл 170км сайжруулсан шороон замаар, Буянт сумаас хилийн боомт хүртэл 440км хатуу хучилттай замаар 30 тн шланзаар тээвэрлэнэ.

Зураг 5. Гадаад тээврийн маршрут

1.6 Дэд бүтэц

1.6.1 Уурхайн барилга байгууламж

Уурхай, үйлдвэрийн барилга байгууламжид захиргааны байр, ажилчдын болон хоолны байр, агуулах-засварын байр багтах бөгөөд эдгээр нь уурхайн баруунд талд байрлана.

Хүснэгт 3. Барилга байгууламж хийц бүтэц

№	Нэр	Хийц, бүрдэл	Тоо, ш
1	Оффис	Сэндвич	1
2	Амралтын байр	Сэндвич	1
3	Гал тогоо	Сэндвич	1
4	Сэлбэг, материалын агуулах	Сэндвич	1
5	Авто граж	Сэндвич	1
6	Үйлдвэрийн байр	Сэндвич	1
7	Харуул хамгаалалтын байр	Сэндвич	2
8	Түлшний агуулах	Ёмкость	3
	Дүн		11

Түлш хадгалах зориулалтаар 60 тоннын 3 сав бүхий түлшний агуулах, масло болон бусад тос материалыг зориулалтын савтай нь тус тус хадгална. ШТМ-ын гал аюулгүй байдлын шаардлага, норм дүрмийн дагуу байрлуулан зориулалтын тоноглолоор хангасан байна.

1.6.2 Цахилгаан хангамж

Одоогийн байдлаар төсөл хэрэгжүүлэгч нь цахилгаан хангамжаа 30 дизл цахилгаан үүсгүүрээр хангаж байна.

Уурхайн нийт цахилгааны хэрэглээг ашиглалтын 3 дахь жилээс Увс аймгийн Наранбулаг сумын төвөөс 10 кВт-ын ЦДАШ татаж хангахаар төлөвлөсөн. Уурхайд ил уурхайн гэрэлтүүлэг, баяжуулах үйлдвэр, засварын цех, хотхоны хэрэглээ гэсэн цахилгаан хэрэглэгч байна.

1.6.3 Усан хангамж

Орд газрын орчимд урсгал ус байхгүй. Хүдрийн биетүүд дээр өрөмдөгдсөн 80м хүртэл гүнтэй цооногуудад усны давхарга илрээгүй, хөндий хоолойд өрөмдөгдсөн худгуудын усны түвшин нь хүдрийн биетүүдийн түшингээс хэдэн арав, зуун метрийн доор байрлалтай байдаг.

Ордын гидрогеологийн нөхцөл байдал нь хуурай, хөрсний болон гүний усны ямар нэгэн илрэл ажиглагдаагүй учир гидрогеологийн ямар нэгэн хүндрэл байхгүй.

Ордын усан хангамжийг хангамжийн хэрэглээг өөрсдийн эзэмшлийн гүний худгаас хангахаар төлөвлөсөн.

- Эзэмшигч байгууллага: “Эй эл жи ти” ХХК
- Худаг гаргасан байгууллага: “Энержи Импайр” ХХК
- Худгийн байршлын солбилцол: 92°10' 51" , 49°36' 31"
- Үнэмлэхүй өндөр: 1460м
- Цооногийн гүн: 100 м
- Усны ундарга: 1.5 л/сек

2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ ТҮҮНИЙ ОРЧМЫН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

2.1 Уур амьсгал

Ордын талбайн баруун тал Хархираагийн салбар уулсын, зүүн тал Хяргас нуурын хотгорын баруун бэлийн намхавтар уулсын системд хамаарагдах ба хоорондоо Халхаатын тал, Хөсөрийн хар нуур зэрэг уулс хоорондын хөндийгөөр тусгаарлагдана.

Хархираагийн салбар уулс нь шовх оройтой огцом хэрчигдэлтэй гуу жалга элбэгтэй 2100-2500 м-ийн үнэмлэхүй өндөртэй. Нуурын хотгорын баруун талын намхавтар уулс нь 1700-2000 м үнэмлэхүй өндөртэй, хэрчигдэлд хүчтэй орсон гуу жалга элбэгтэй мөлгөрдүү оройтой. Талбайн хамгийн өндөр цэг нь Харлаг хар уул 2542 м, хамгийн нам цэг нь Бургастайн голын хөндийн адгийн өндөр дэнж 1632 м юм. Талбай нь эх газрын эрс тэс хуурай уур амьсгалтай богино зунтай, урт өвөлтэй, хамгийн хүйтэн нь 1-р сард -20° -35° , хамгийн халуун нь 7-р сард $+18^{\circ}$ - $(+25^{\circ})$ байх ба жилдээ 100-180 мм хур тунадас унана. Ю-р сарын дунд үеэс 5-р сарын эх хүртэл цасан бүрхүүл тогтоно. 11-р сарын эхээр газар хөлдөж эхлэх бөгөөд хөрсний хөлдөлтийн гүн нь 3 м хүрнэ.

Ордын орчимд усан сүлжээ харьцангуй сайн хөгжсөн бөгөөд Бургастайн гол түүний цутгалууд Баруун, Зүүн салааны, Хорхойтын, Талын салаа, Шивээн гол, Цагаан усны гол зэрэг байнгын урсгалтай голууд, Үнэгт, Дайв, Хайчийн зэрэг байнгын бус устай сайрууд, Сэрүүний хаг, Хөсөрийн хар нуур, Холбоо нуур зэрэг жижиг шорвог нуурууд байдаг. Нуур гол горхиуд нь ихэвчлэн байгалийн хур бороо гадаргуугийн усаар тэжээгдэх бөгөөд 10-р сарын дунд үеэс хөлдөж 5-р сарын эхээр гэснэ.

2.2 Ан амьтан, ургамал

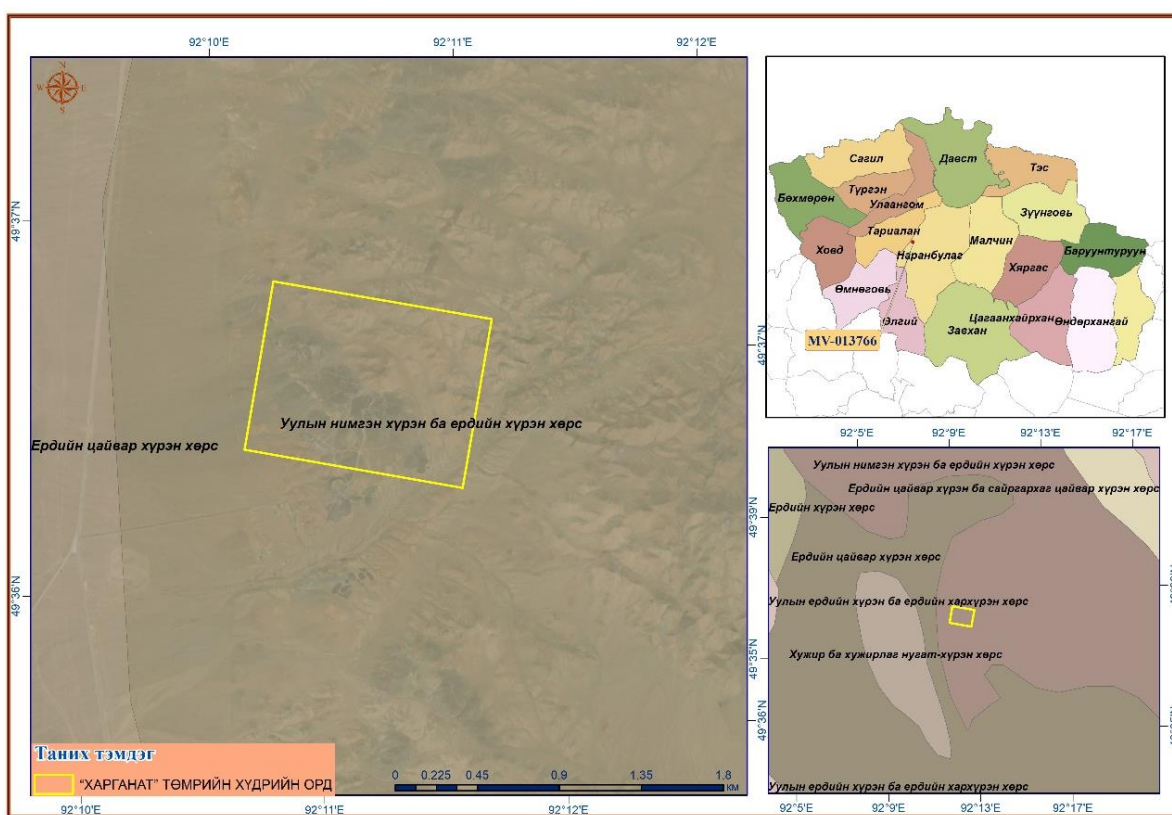
Хархираагийн уулс нь ургамлан бүрхэвчээр тарчиг, ой модгүй нүцгэн, хад чулуурхаг уулс юм. Энд тачир өвслөг ургамал зонхилон тархана. Хяргас нуурын хотгорт тал хээрийн ургамал зонхилох тул малын бэлчээрт тохиромжтой нутаг юм. Голын хөндийд ховроор улиангар, бургас тохиолдоно.

Хархираагийн уулсад аргаль, янгир, чоно, үнэг, хярс, туулай ховроор шилүүс, буга, хандгай, зэрэг ан амьтад, Хяргас нуурын хотгорт хар сүүлт, цагаан зээр зэрэг тал хээрийн амьтад, гол ус нуурууддаа зэюг, хариус, цурхай зэрэг загас, нугас, галуу, ангир зэрэг нүүдлийн усны шувууд элбэг амьдарна.

2.3 Хөрсөн бүрхэвч

Төсөл хэрэгжих талбай нь Монгол орны хөрс газарзүйн мужлалаар Говийн их мужийн, Монгол алтайн мужийн, Хархираа-Түргэний тойрогт хамаарна. Энэ бүс нутгийн хөрс нь уулын хүрэн хөрс өргөн тархалттай, уулын хажуу бэл, уулс хоорондын хөндий, хотгоруудад төдийгүй 3000м-ийн өндөрт ч тохиолдоно. Тагийн бүслүүрийн доод хилээс эхлэн уулын хуурай хээрийн хүрэн хөрс залгаж, бэл, хормой хүрч, цайвар хүрэн, заримдаа говийн бор хөрсөөр солигдоно. Энэ мужийн хүрэн хөрс чулуу ихтэй, нимгэн үе давхаргатай. Уулсын хоорондох хөндий хотгор дахь зарим нууруудын орчмоор хужир, марз нугын хөрстэй.

Төслийн талбайн хөрсөн бүрхэвчид уулын хөрс зонхилох ба эдгээрээс хамгийн их тархалттай нь уулын ойн хөрс юм. Уулын ойн хөрс Х-3 тойрогт хамгийн их тархсан ба Х-4, Х-5 тойрогт 20 гаруй хувьтай байна. Тал хөндийн хөрсний тархалт мужийн хэмжээнд 6.7 хувиас хэтрэхгүй байна. Бүс дундын хөрс 5-8 хувийг эзэлж байгаа элювийн элсэн хөрс Х-3 тойрогт бага хэмжээтэй тархжээ. Хөрс үүсгэгч эх чулуулгийн хурдас нь элюви, делюви, аллювийн хурдас бөгөөд голдуу шавранцар ба шаварлаг механикийн бүрэлдэхүүнтэй байх боловч сайргархаг ба элсэрхэг хурдас нилээд тааралддаг. Үржил шимээр харьцангуй сайн боловч үе давхаргын хөгжил жигд бус, чийг ба дулааны горим нь өмнөх тойргийн хөрснөөс дээр боловч дулаан нь таримал ургамлын өсөлт хөгжилтөнд хангалтгүй. Голын хөндий ба нуга-намгийн хөрсөнд цэвдэгшлийн нөлөө их. Хархираагийн уулс Хангайн тэгш өндөрлөгийн тойргийн баруун захаар цөлөрхөг хээрийн бор хөрс бага хэмжээгээр тааралдана. Хөрс нь голдуу шавранцар ба шаварлаг механикийн бүрэлдэхүүнтэй боловч Х-3, Х-5 тойргуудад элсэнцэр ба элсэрхэг хөрс нилээд тархжээ.

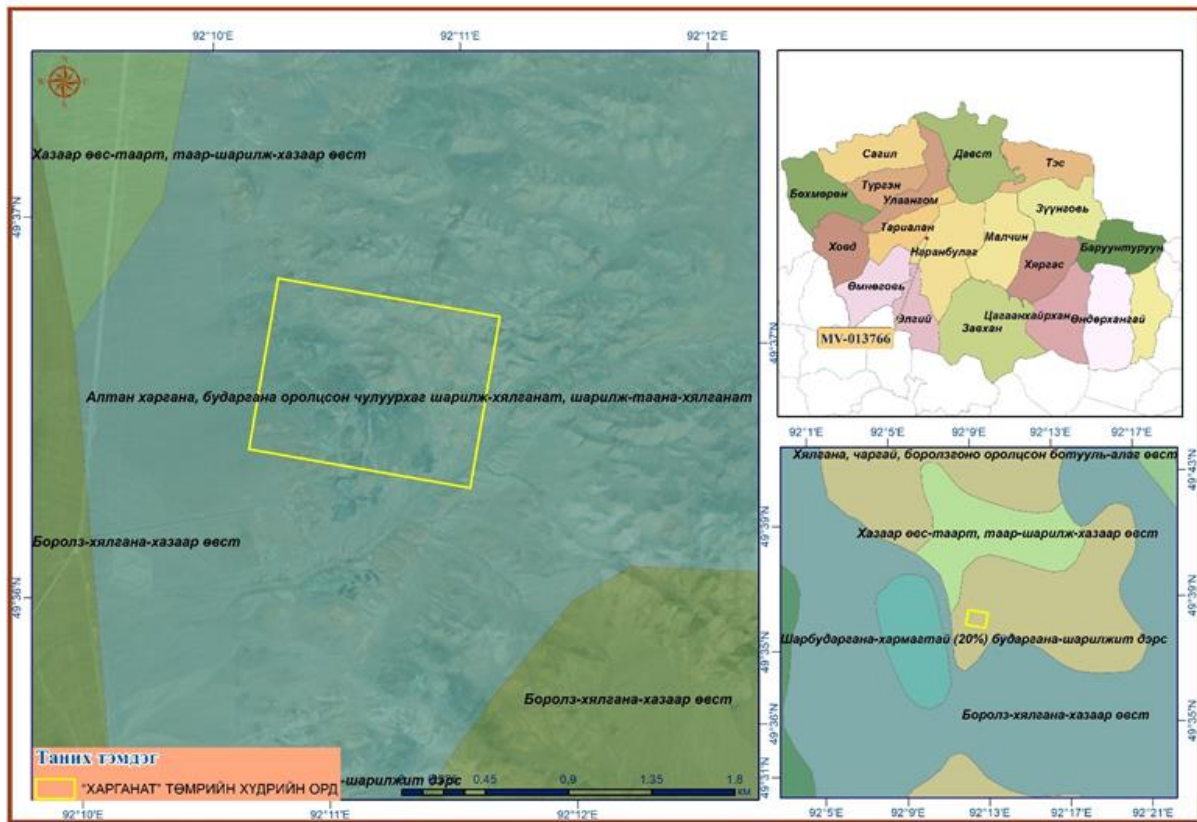
Зураг 4. Ордын хөрсний хэв шинж

2.4 Ургамлан бүрхэвч

Ургамлын амьдралын хэлбэр. Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутаг дахь Харганат уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд ургаж байгаа 32 зүйл ургамлын амьдралын хэлбэрээр ялгахад 3 зүйл нэг ба цөөн наст өвслөг ургамал (9.3%), 24 зүйл олон наст өвслөг ургамал (75.0%), 5 зүйл сөөг сөөгөнцөр ургамал (15.6%) байна.

Бэлчээрийн ургамлаас малд сайн идэмжтэй Ширэг улалж (*Carex duriuscula* C.A.Mey.) зэрэг улалжтан, Говийн хялгана (*Stipa gobica* Roshev.), Сайрын хялгана (*Stipa glareosa* P.Smirn.), Клеменцийн хялгана (*Stipa Klemenzii* Roshev.), Саман ерхөг (*Agropyron cristatum* (L.) P.B.), Крыловын хялгана (*Stipa Krylovii* Roshev.), Дэрвээн хазаар өвс (*Cleistogenes squarrosa* (Trin.)Keng.), Том цэцэгт дааган сүүл (*Koeleria macrantha* (Ldb.) Schult.), Цацаглаг

биелэг өвс (*Poa botryoides* Trin.) зэрэг үетэн ургамал, Тарваган харгана (*Caragana pugnata* (L.) DC.), Алтан харгана (*Caragana leucophloea* Pojark.) Бүнгийн харгана (*Caragana Bungei* Ledeb.) Алтан харгана (*Caragana leucophloea* Pojark.) зэрэг буурцагтан болон Дэлхээ тогторгоно (*Kochia prostrata* (L.) Schrad.), Агь (*Artemisia frigida* Willd.) зэрэг ургамлууд байна.

Зураг 5. Ордын ургамалжилт

Наранбулаг хөндий дэх Авдрангийн сайранд газар доорх усны байгалийн гаршууд (булаг, шанд, худаг)-ын ул мөр байгаа нь тухайн бүс нутгийн гидрогеологийн нөхцөл, газар доорх усны бүрэлдэн тогтох зүй тогтолыг үнэлэх байгалийн шууд шинж тэмдэг болох физик газарзүйн хүчин зүйл болно гэж үзжээ.

Структур тектоникийн хувьд тунамал, бялхмал, хувирмал чулуулгаас бүрдэх бөгөөд эдгээр нь янз бүрийн нас, найрлага бүхий гүний чулуулгийн биетүүдээр зүсэгдсэн, үндсэндээ баруун урдаас зүүн хойшоо чиглэсэн томоохон хагарлууд нь янз бүрийн чиглэлтэй хөндлөн хагарлуудаар хэрчигдсэн, зарим хэсэгт блоклог бүтэцтэй болгосон зэрэг онцлогтой байна. Энэхүү гидрогеологийн атираат массивын бүсүүд болон өөр хоорондоо тектоник хагарлаар зааглагдсан томоохон хагарлын бүсүүд нь газрын доорх усны урсацын хаалтын бүсүүд болох бөгөөд эдгээр томоохон хагарлуудаас салбарласан жижиг хагарлын бүсүүд усжсан байдаг ажээ.

3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

“Эй эл жи ти” ХХК-ний Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутагт орших “Харганат” төмрийн хүдрийн ордыг ил аргаар ашиглах” төслийн үйл ажиллагаа хэрэгжснээр тухайн бүс нутаг тодорхой хэмжээгээр элэгдэлд орно. Элэгдэл эвдрэлд оруулах гол хүчин зүйл нь авто машины хөдөлгөөнөөс тоос шороо, дуу чимээ үүсэх, барилга байгууламжийн нөлөөгөөр хөрсөн бүрхэвч болон ургамлан нөмрөг удаан хугацаанд дарагдах зэрэг юм.

Мөн төсөл хэрэгжсэнээр байгалийн гэнэтийн аюул осолд өртөх болон хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны дүрэм зөрчигдөх, техник хэрэгслийн элэгдэл эвдрэлээс сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй.

3.1 Төслийн үйл ажиллагаанаас агаарын чанарт үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл

- Бүтээгдэхүүн тээвэрлэх үеийн машины утаа тортог, замын тоос үүсэх
- Барилга байгууламжын орчмын шимт хөрс элэгдэж эвдэрснээс ургамлын нөмрөг талхлагдсанаас тоосжилт үүсэх
- Хатуу хог хаягдлыг цаг тухайд нь зайлуулаагүйгээс ялзарч муудан, үнэр орсноор агаар орчныг бохирдуулах зэрэг нөлөө үзүүлэхээр байна.

3.2 Төслийн үйл ажиллагаанаас хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөгт үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл

Төслийн зүгээс хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөгт дор дурдсан сөрөг нөлөөллүүдийг үзүүлэхээр байна. Үүнд:

- Барилга байгууламжийн ойр орчмын шимт хөрс элэгдэж, эвдэрснээс ургамлан нөмрөг талхлагдах
- Ачиж тээвэрлэх үеийн машин техникийн хөдөлгөөнөөс хучилтгүй зам талбайн хөрс элэгдэж, эвдрэх
- Машин техникийн эвдрэл гэмтэлээс үүдэн тос, тослох материалын асгаралтаас хөрс, ус бохирдох
- Хог хаягдлыг төвлөрсөн цэгт хаяагүй, мөн ангилан ялгаагүйгээс болж хөрсийг бохирдуулах
- Ажилчдын ариун цэврийн газар болон хоолны газраас гарах шингэн хог хаягдлын байгууламж байхгүй, тэдгээрийн эвдрэл гэмтэл, дүүрэх зэрэг асуудлаас хөрс бохирдох

3.3 Төслийн үйл ажиллагаанаас гадаргын болон газрын доорх усанд үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл

Төслийн талбайн хөрсөн дэх тоос нь хүчтэй хур борооны урсцаар дамжин хөрсний ус, хөрсийг бохирдуулах гол эх үүсвэр болно. Ялангуяа гадаргын усыг бохирдуулснаар цэвэр усны амьд организмыг хордуулах аюултай. Хөрсний усны бохирдлын байдлыг хяналтын цооног болон уурхайн худгийн усанд шинжилгээхийж байнгын хяналтад байлгавал зохино. Шинжилгээний дүнд усны чанарын үзүүлэлт зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс хэтэрсэн нөхцөлд мэргэжлийн байгууллагын оролцоотойгоор холбогдох арга хэмжээ авсны дараа үйлдвэрлэлээ үргэлжлүүлбэл зохино. Мөн уурхайн ахуйн бохир ус алдагдсанаас усны бохирдолд нөлөөлж болзошгүй тул энэ талын сөрөг нөлөөлөл үүсэхгүй байх арга хэмжээ авч

хяналт тавьж ажиллах ёстой. Бохир усыг зөөж тээвэрлэх явцад асгаж хөрс бохирдуулах, мөн зөвшөөрөлгүй цэгт асгах зэрэг асуудал гарахаас урьдчилан сэргийлж ажиллавал зохино.

3.4 Төслийн үйл ажиллагаанаас Хүний эрүүл мэндэд үзүүлж болзошгүй гол сөрөг нөлөөлөл

Уурхайн тээвэрлэлтийн тоосжилт, машин техникийн дуу шуугиан, доргио чичиргээ зэрэг нь ажиллагсдын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх хүчин зүйл болж, тэдний ажиллах таагүй нөхцөлийг бүрдүүлдэг байна. Уурхайн үйл ажиллагаанаас үүсэх тоосны 10 микроноос бага хэмжээтэй хэсгүүд нь хүний уушги болон амьсгалын замын эрхтнийг өвчлүүлэх гол эх үүсвэр болно. Удаан хугацаанд сөрөг нөлөөтэй орчинд ажилласнаас ажилчдын анхаарал сарних, осолд өртөх, элдэв өвчинд нэрвэгдэж, хөдөлмөрийн чадвараа түр буюу бүр мөсөн алдах зэргээр осол аюултай үр дагаврыг үзүүлнэ. Ажлын байрны эрүүл ахуй, хөдөлмөрийн нөхцөлийг шаардлагын хэмжээнд байлгаж чадсанаар ажиллагсдын мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөл, хөдөлмөрийн чадвараа түр алдалт, үйлдвэрлэлийнослоос урьдчилан сэргийлж чадна. Ажлын байрны эрүүл ахуй, хөдөлмөрийн нөхцөлд нөлөөлөх гол хүчин зүйлүүдийг 2 бүлэгт хувааж болно.

- Физикийн хүчин зүйл (температур, харьцангуй чийглэг, тоосжилт, дуу шуугиан, гэрэлтүүлэг г.м)
- Физиологийн хүчин зүйл (ажиллагсдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн чадвараа түр алдалт)

Иймд физикийн хүчин зүйлүүдийг зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс хэтрүүлэхгүй байх, ялангуяа тоосжилт ихтэй цехийн асперацийн системийн үйл ажиллагааг тогтворжуулах, агаар орчинд ус уур тоосруулан цацах маягаар тоосжилтыг багасгах, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг иж бүрэн автомат удирдлагатай болгох зэрэг арга хэмжээ авахын зэрэгцээ мэргэжлийн хяналтын байгууллагатай хамтран ажиллавал зохино.

4. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, нарийвчилсан үнэлгээний зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хангах, нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилготой.

Энэхүү төлөвлөгөөгөөр төмрийн хүдрийн ордын үйл ажиллагаатай холбогдон бий болж болзошгүй сөрөг нөлөөллөөс тухайн нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах үйл ажиллагааны зорилтууд, нөлөөллийг бууруулахаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний хуваарийг тогтоож өгөв.

Тухайн жилийн байгаль хамгаалах төлөвлөгөө нь орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөртэй нягт уялдаатай бөгөөд төслийн хэрэгжилтийн хугацааны туршид агаар, гадаргын болон газар доорхи ус, хөрсний чанар, ургамал, амьтны аймагт гарч байгаа өөрчлөлтүүдийг тухай бүрт нь шинжилж, байгаль орчин болон хүний эрүүл мэндэд үзүүлж байгаа нөлөөллийг тогтоох, түүний болзошгүй сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлж шаардлагатай арга хэмжээнүүдийг байгаль хамгаалах төлөвлөгөөнд нэмж тусгалаа.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилго бүхий эрхзүйн баримт бичиг юм.

Энэхүү төлөвлөгөөг боловсруулахдаа байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний тайланд тусгасан байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө болон орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг үндэслэн байгаль орчныг хамгаалах талаар авах удирдлага зохион байгуулалтын болон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ, уг төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хугацаа, хөрөнгө зардлыг бодитойгоор тооцож тусгах зорилт тавилаа.

Мөн Монгол улсын “Байгаль орчныг хамгаалах тухай” болон “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хуулиуд, Байгаль орчин аялал жуулчлалын сайдын тушаалаар батлагдсан 2019 оны А/618 тоот “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын ерөнхий үнэлгээний дүгнэлт, мөн нарийвчилсан үнэлгээний үр дүн зэргийг үндэслэл болголоо.

Байгаль орчинд бага сөрөг нөлөөтэй үйл ажиллагаа явуулахын тулд дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

- Байгаль орчны бохирдолоос сэргийлэх, байгалийн нөөц баялгийг зүй зохистой ашиглах зорилгоор байгаль орчинд учрах нөлөөллийг хамгийн бага байлгахад анхаарах

- Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, бусад холбогдох хууль, дүрэм, журам, стандартуудыг мөрдлөг болгон ажиллах
- Уурхайн барилга байгууламж барих, олборлолт хийх үед нөлөөлөлд өртөх талбайг хамгийн бага байлгах
- Байгаль орчныг хамгаалах, ажилчдын аюулгүй байдлыг хангах үүднээс ажилчдад сургалт зохион байгуулах
- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг батлуулж, төлөвлөгөөний дагуу мониторинг, хяналт-шинжилгээ хийлгэх
- Компанийн ажилтнууд, нутгийн иргэд болон сонирхогч талуудад байгаль орчны асуудлыг нээлттэй, шударга, ил тод байлгах

5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулахын тулд сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Байгалийн нөөцүүд тус бүрээр нь ангилан авч үзлээ.

Хүснэгт 5. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Жилийн зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
АГААР ОРЧИН						
1.	Тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийн хөдөлгүүр дэх түлшний дутуу шаталтаас их хэмжээний хорт хий ялгарч, агаарыг бохирдуулж хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй.	Нефтийн бүтээгдэхүүн хадгалах технологийн горимыг чанд мөрдөж ажиллах, асгаралт болсон тохиолдолд саармагжуулах арга хэмжээг яаралтай авах, саармагжуулах хэрэгслийг талбайд бэлэн байлгах	Уурхайн ашиглалтын талбай, засварын талбайд	1,000.0	Үйл ажиллагааны туршид	Агаарын тухай хууль, MNS 4585:2016 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага
2.	Хөрс хуулах, тээвэрлэх зэргээс тоос босч агаар бохирдох, машин механизмын хөдөлгүүрээс хорт хий ялгарах тул хяналт	Уурхайн дотоод, гадаад тээврийн замыг шаардлагатай үед чийгшүүлж усалгаа хийх /Салхи, хуурайшилт ихтэй үед тоосжилтыг багасгахдаа 2л/м ² нормоор өдөрт 2-оос доошгүй удаа усална./	Технологийн дотоод, гадаад замууд	3,000.0	Тоосжилт ихтэй үеүдэд	Ажлын байрны агаарын эрүүл ахуйн шаардлага: MNS 4990:2010, MNS 0017-2-3-16:1998 MNS 5002:2000 Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй.
3.	Хөрс хуулах, тээвэрлэх зэргээс тоос босч агаар бохирдох, машин механизмын хөдөлгүүрээс хорт хий ялгарах тул хяналт	Салхи, шуурга ихтэй үед хөрс хуулах, ачиж тээвэрлэх үйл ажиллагааг хязгаарлах	Уурхайн ашиглалтын талбайд	ҮАЗ-д тусгасан	Үйл ажиллагааны туршид	Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага
4.	Хөрс хуулах, тээвэрлэх зэргээс тоос босч агаар бохирдох, машин механизмын хөдөлгүүрээс хорт хий ялгарах тул хяналт	Тээвэрлэлтийн үед хурдны хязгаар тогтоох (40 км/цагаас хэтрэхгүй байх), тэмдэг, тэмдэглэгээ байршуулах, цаашид засаж сайжруулах	Гадаад, дотоод тээврийн зам	1,000.0	2026 онд	Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага

**УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ХАРГАНАТ” ТӨМРИЙН ХҮДРИЙН
ОРДЫН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

5.	шинжилгээг тогтмол явуулах	Хог хаягдлыг зориулалтын саванд хадгалж, сумын нэгдсэн хогийн цэгт сар тутам зөөвөрлөн хаяж байх	Уурхайн хог хаягдлын хүрээнд	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөнд тусгасан	Сар тутам	MNS ISO 226:2003 Дуу чимээ- хэвийн норм, түвшний хэмжээ
6.		Ашиглагдаж буй машин техникээс ялгарах хорт утааг стандартын түвшинд байлгах, техникийн үзлэг, засвар үйлчилгээг тогтмол хийж байх	Төсөлд ашиглагдаж буй техник хэрэгслүүд	3,000.0	Үйл ажиллагааны туршид	
Дүн				8,000.0		
ГАЗРЫН ГАДАРГА, ХӨРСӨН БҮРХЭВЧ, УРГАМЛАН НӨМРӨГ						
7.	Газрын гадарга эвдэрч, Хөрсний үржил шим алдагдах,	Машин техникийг маршрутын замаар явахыг хянах, зураг төслөөс гадуурх хөрс, талбайг хөндөхгүй байх	Үйл ажиллагааны турш	2,000.0	2026 онд	Хөрс хамгаалах Цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль
8.	бохирдох, эвдрэх, доройтох	Замын усалгааг тоосжилт ихтэй үеүдэд хийж байх	Уурхайн дотоод, гадаад тээврийн зам	Агаарын чанарын хэсэгт тусгагдсан	Хуурайшилт ихтэй үеүдэд	Газрын тухай хуулийн 50.1.1 MNS5914:2008, “Газар шорооны ажлын үеийн үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт” MNS5918:2008, “Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах техникийн шаардлага” MNS4919:2000, “Эвдэрсэн газарт хучилт хийх хөрс. Техникийн шаардлага” “Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал
9.	Ургамлан нөмрөг талхлагадахаас сэргийлэх	Ахуйн гаралтай шингэн хаягдлыг зориулалтын талбайд түр хадгалж био бэлдмэлээр тогтмол ариутгах, цаашид байгаль орчинд халгүй зайлуулах арга хэмжээг сонгон хэрэгжүүлэх	Уурхайн хог хаягдлын хүрээнд	Хог хаягдлын МТ-д тусгасан	2026 онд	

**УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ХАРГАНАТ” ТӨМРИЙН ХҮДРИЙН
ОРДЫН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Дүн				2.000.0		
ГАЗРЫН ДООРХ УС						
10.	Унд ахуйн болон үйлдвэрлэлийн зориулалтаар усыг хэмжээгээр ашигласнаар усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх	Талбайн хэмжээнд байрлах гүний худгуудад тогтмол горимын болон чанарын хяналт шинжилгээг явуулах	Уурхайн усан хангамж хангаж буй гүний худаг	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт тусгасан	2026 онд	Усны тухай хууль: Зүйл 24-1.1, 1.2; Зүйл 30; Зүйл 31-1, 2, 3, 4, 5, 6, 8; Зүйл 33-1, 2, 3; Зүйл 34-1, 2; Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага” MNS4596:1998. БОНБНУ, Компанийн дотоод журам,
11.		Гүний худгийн хайгуул хийх	Усны хэрэглээгээр	ҮАЗ-д тусгасан	2026 онд	
12.		Гүний худаг гаргах		ҮАЗ-д тусгасан	2026 онд	
13.		Ус нөөцлөх 20 тн 2 ш сав байршуулах		ҮАЗ-д тусгасан	2026 онд	
		Бусад шаардлагагүй тохиолдолд гадаргын хэлбэр, төрх байдлыг өөрчлөхгүй байх		Үйл ажиллагааны турш	ҮАЗ-д тусгасан	
Дүн				-		
АМЬТНЫ АЙМАГ						
20.	Малын бэлчээрийг доройтуулахаас сэргийлэх	Ажилчдыг хууль бусаар ан хийхгүй байхыг анхааруулах, сургалтанд хамруулах, хяналт тавих	Нийт ажиллагсдад	Агаарын чанарын хэсэгт тусгасан	2026 онд	Амьтны тухай хууль
21		Ахуйн гаралтай шингэн хаягдлыг зориулалтын талбайд түр хадгалж био бэлдмэлээр тогтмол ариутгах, цаашид байгаль орчинд халгүй зайлуулах арга хэмжээг сонгон хэрэгжүүлэх	Уурхайн хог хаягдлын хүрээнд	Хог хаягдлын МТ-д тусгасан	2026 онд	
Дүн				-		
НИЙТ				10,000.0		

6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Ордын нөхөн сэргээлтийг “Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт, Техникийн ерөнхий шаардлага MNS 5917:2008” стандартад нийцүүлэн БОНХАЖ-ын сайдын 2015 оны 03 дугаар сарын 30-ны өдрийн А-138 дугаар тушаалаар батлагдсан “Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал”-ын дагуу гүйцэтгэх ба нөхөн сэргээлтэнд шаардагдах зардлыг Байгаль орчин, уур амьсгал өөрчлөлтийн яамны сайд, Эрдэс баялаг, эрчим хүчний яамны сайдын хамтарсан 2010 оны 05 сарын 17-ны өдрийн А-132/112 дугаар тушаалаар батлагдсан аргачлалын дагуу тооцоолно.

2026 онд уул техникийн нөхцлөөр техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийгдэх боломжгүй бөгөөд ил уурхай болон овоолго хаагдах болоогүй тул техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийгдэх боломжгүй бөгөөд УАТ-д мөн биологийн болон техникийн нөхөн сэргээлтийн ажил тусгагдаагүй тул 2026 оны нөхөн сэргээлтийн ажлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлаар хийж гүйцэтгэхээр заагдсан.

7. ТЭРБУМ МОД ТАРИХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“Тэрбум мод” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд төсөл хэрэгжүүлэгч нь 2026 онд Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутагт 100 ш мод тариална.

100 ш суулгац худалдан авах 500.0 мян.төгрөг бөгөөд ногоон байгууламжийн арчилгаа тордолгоо, усалгаа, тариалалтын зардалд 1 сая.төг, нийт 1.5 сая.төгрөг зарцуулагдана.

8. НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ, НӨХӨН ОЛГОВОР ОЛГОХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн MV-013766 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайд зайлшгүй нүүлгэн шилжүүлэх шаардлагатай асуудал байхгүй байна.

9. ТҮҮХ, СОЁЛЫГ ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төсөл хэрэгжих уурхайн ашиглалтын үйл явцад түүх соёлын дурсгалт зүйлс олдвол уурхайн үйл ажиллагааг түр зогсоон зохих байгууллагад мэдэгдэж, түүх соёлын дурсгалт зүйлсийг хамгаалах ажлыг зохион байгуулах болно.

10 ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 3.1.11 -д “Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах” гэж төслийн үйл ажиллагаанд өртөгдөн унаган төрх, хэв шинж, амьдрах орчноо алдсан биологийн олон янз байдлыг өөр газарт нөхөн хамгаалах арга хэмжээг ойлгоно гэж заасан байдаг. Ашигт малтмалын ашиглалтын нөлөөлөлд өртөж буй биологийн олон янз байдлыг тухайн газартай экологийн хувьд төстэй нөхцөлд, өөр газарт дүйцүүлэн хамгаалах ажлыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх шаардлага бий болсон тул биологийн төрөл зүйлд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах, нөхөн сэргээлт хийх чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг доорх хүснэгтэд үзүүлэв.

Хүснэгт 6. Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал /сая.төг/	Нийт зардал /сая.төг/	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Хэрэгжилтэд хяналт тавих
1	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний хүрээнд Наранбулаг суманд 1000 ш модны суулгац өгөх	Наранбулаг сум	-	-	8.0	2026 онд	Орон нутгийн удирдлага
2	1000 ш модны усалгааны системийг хийх	1000 ш модны усалгаа	-	-		2026 онд	Орон нутгийн удирдлага
Нийт дүн, сая.төг							8.0

11. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 7. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө

Болзошгүй аюул осол, сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж
Түлшний агуулах, засварын газар, ажилчдын байр, цахилгаан үүсгүүр бүхий газруудад гал түймэр гарах магадлалтай. Мөн хаврын хуурайшилт ихтэй өдрүүдэд тамхины цог зэргээс хээрийн түймэр гарч болзошгүй	Галын болон байгалийн аюул гамшгаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний талаар сургалт, зохион байгуулах	Үйл ажиллагааны зардалд	2026 онд
	Гал унтраах багаж хэрэгслийг шаардлагатай газруудад байрлуулах	Үйл ажиллагааны зардалд	Жил бүр
	Гал түймрээс сэргийлэх талаар анхааруулга, санамжийн хуудас хийж, шаардлагатай газруудад нүдэнд харагдахуйц газруудад байрлуулах	1,500.0	Жил бүр уурхай эхлэх үед
Үйлдвэрлэлийн осол, аваар, ажилчид бэртэх, эрүүл мэнд хохирох, амь нас эрсдэх, уурхайн үйл ажиллагаа саатах, тоног төхөөрөмж эвдэрч гэмтэх	Ажилчдыг ээлжинд гарахын өмнө аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаанд хамруулах	-	Өдөр бүр ээлжинд гарахын өмнө
	Шатахууны агуулахын бүрэн бүтэн байдалд хяналт тавьж, тодорхой ажилтанд хариуцуулна.	500.0	Жил бүр, жилд 1 удаа
	Осол аваар гарч хүний эрүүл мэнд хохирсон тохиолдолд яаралтай анхан шатны тусламж үзүүлэх, анхан шатны тусламжийн эмийн санг машины кабин, ажлын байрт байрлуулах	1,000.0	Жил бүрийн I улиралд байрлуулан сар бүр шалгаж байх
	Хөдөлмөр хамгааллын хувцас хэрэглэлээр бүрэн хангах	Үйл ажиллагааны зардалд	Жил бүр
Жолооч нарын санамсар болгоомжгүй үйлдлээс машин техникүүд мөргөлдөх, хүн амьтан дайрах, мөргөх зэргээр гэмтээж бэртээх гэх мэт осол аваар гарах	- Жолооч нарыг аюулгүй ажиллагааны сургалтанд хамруулах - Анхааруулга, замын тэмдэг тэмдэглэгээг шаардлагатай газруудад байрлуулах - Уурхайн талбай дотод таних тэмдэг тэмдэглэгээг байрлуулах	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах зардалд тусгасан	Жил бүр, жилд 1 удаа
Нийт зардал		3,000.0	

12. ХОГ, ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 8. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

Болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хүрээ	Нийт зардал мян.₮	Хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
Хатуу хог хаягдлыг тогтмол зайлуулаагүйг ээс орчин бохирдох	Хог хаягдлын гэрээ байгуулах	Уурхайн хотхон	500.0	Төслийн эхэн үед	Хог хаягдлын тухай хууль болон холбогдох журам, заалтууд
	Ахуйн хаягдлыг ангилах, дахин ашиглах зүйлсийг цуглуулах цэг байгуулах, нэгдсэн цэгт тушаах арга хэмжээг авч байх	Хог хаягдлын төвлөрсөн цэг байгуулах	1,000.0	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	
	Хог хаягдлыг цуглуулах савыг битүүмж сайтай хийх	ШТС, Ажилчдын байр	1,000.0	Төслийн эхэн үед	Хог хаягдлын тухай хуулийн 14-р зүйл
	Хог хаягдлын хор уршиг, ангилан ялгах талаар ажиллагсдад сургалт явуулах	Нийт ажиллагсдад	500.0	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	
	Хаягдал тосыг хуримтлуулах сав байрлуулах	Уурхайн ашиглалтын талбайд	500.0	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	
	Хог хаягдал түр хадгалах талбайг нэвчилт явагдахааргүй тохижуулах	Зориулалтын хог хаягдлын цэг	ҮАЗ-д тусгасан	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	Хог хаягдлын тухай хууль болон холбогдох журам, заалтууд
			3.500,0		

13 ОРЧНЫ ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр (ОХШХ) нь “Эй эл жи ти” ХХК -аас явуулж байгаа үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлж байгаа төсөл нь байгаль орчин, хүний амьдрах орчинд хэрхэн нөлөөлж байгаа, үзүүлж буй нөлөөлөл нь зөвшөөрөгдөх хязгаарт байгаа эсэхийг хянах үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, хэмжих, шинжлэх арга, стандарт, хяналт хийх байршил, давтамж зэргийг бүхэлд нь тусгасан нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний нэг чухал баримт бичиг юм.

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр нь байгаль орчныг хамгаалан төлөвлөгөөтэй нягт уялдсан бөгөөд байгаль орчныг хамгаалахаар авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний үр дүнг илэрхийлж, уг авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ үр ашигтай байгаа эсэхэд үнэлэлт дүгнэлт өгөх, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдэд юуг анхаарах шаардлагатайг зааж өгнө.

Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай Монгол Улсын хуулиудын дагуу “Эй эл жи ти” ХХК батлагдсан арга, аргачлалаар, итгэмжлэгдсэн тоног төхөөрөмжөөр байгаль орчны хяналт шинжилгээний ажлыг явуулах шаардлагатай. Тухайн жилд хийсэн хяналт шинжилгээний үр дүнгүүдийг жил бүрийн 12 дугаар сарын 1-ний дотор холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллага /Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам/-д хүргүүлэн хянуулж, дараа оныхоо төлөвлөгөөг батлуулж ажиллах ёстой.

Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийг бүрэн хэрэгжүүлэх, батлагдсан арга, аргачлалаар дээжлэлт, хэмжилт хийх, холбогдох нарийвчлал, тохиргоог хангасан багаж тоног төхөөрөмжөөр шинжилгээг хийлгэх, үр дүнг шаардагдах нэгжийн системээр гаргах зэрэг бүхий л үйл ажиллагааг “Эй эл жи ти” ХХК хариуцах болно. Байгаль орчны хяналт шинжилгээг тус төслийн байгаль орчны хэлтсийн холбогдох ажилтнууд хариуцан гүйцэтгэх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд гаднаас мэргэжлийн байгууллагуудыг татан оролцуулна.

**УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ХАРГАНАТ” ТӨМРИЙН ХҮДРИЙН
ОРДЫН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Хүснэгт 9. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Байгаль орчны бүрэлдэхүүнд үзүүлэх нөлөөлөл	Хяналт шинжилгээ хийх байршил	Хугацаа ба давтамж	Шаардагдах зардал (мян.төг)	Баримтлах арга, аргачлал, стандарт, шаардлагууд
Хөрсний бохирдол						
1	Хөрсний агрохими хөрсний механик бүрэлдэхүүн	Хөрс элэгдэл эвдрэлд орох, үржил шимээ алдах, гадаргын унаган хэлбэр өөрчлөгдөх	Ил уурхай, овоолго, ажилчдын тосгон, ШТМ түгээх цэгийн орчим болон олборлолтод өртөөгүй цэгт	Жилд 1 удаа	290,0	MNS 3307:1991, MNS 3308:1991 Хөрс. Хөрсний химийн элементүүдийн нийт хэмжээг тодорхойлох арга, MNS 3309:1991 Хөрс. Хөрсний хялбар уусдаг давсны химийн найрлагыг тодорхойлох арга, MNS 3675:1984 Хөрсний органик бодисын хэмжээг тодорхойлох лабораторийн арга, MNS 4006:1987 Хөрс. Хөдөлгөөнт фосфор, калийг тодорхойлох Мачигины арга
2	Хөрсний хүнд металлын агууламж	Хөрс хүнд металаар бохирдох, хөрс рүү нэвчих, гүний усыг бохирдуулах	Ил уурхай, овоолго, ажилчдын тосгон, ШТМ түгээх цэгийн орчим болон олборлолтод өртөөгүй цэгт	Жилд 1 удаа	350,0	MNS 3298:1991 Хөрс. Шинжилгээнд дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлага MNS ISO 11047:2001 Хөрсний чанар. Хөрсний усан орчны хандмалд кадми, хром, кобальт, зэс, хар тугалга, мангани, никелийг тодорхойлох. Дөлний болон цахилгаан дулааны атомын шингээлтийн спектрометрийн арга MNS 3675:1984 Хөрсний органик бодисын хэмжээг тодорхойлох лабораторийн арга
3	Хөрсний эрүүл ахуй, микробиологи	Хөрсөөр дамжин гэдэсний халдварт өвчин, нянгийн өвчнөөр өвчлөх	Ил уурхай, овоолго, ажилчдын тосгон, ШТМ түгээх цэгийн орчим болон олборлолтод өртөөгүй цэгт	Жилд 1 удаа	320,0	MNS 5850:2008 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
НИЙТ 960.0						

**УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ХАРГАНАТ” ТӨМРИЙН ХҮДРИЙН
ОРДЫН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Усны хяналт шинжилгээ						
2.1	Усны чанар рН, ууссан нийт давс (жингийн аргаар), усны ерөнхий шинжилгээ	Гүний худаг	Унд ахуйн ус хангаж буй гүний худаг	Жилд 1 удаа	350,0	MNS (ISO) 4867:1999 Усны чанар. Дээжийг боловсруулах, хадгалах зөвлөмж MNS 4586:1998 Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага
2.2	Усны чанар Микробиологи	Усны эрүүл ахуйн шинжилгээ		Жилд 1 удаа	350,0	MNS (ISO) 5667-14:2000 Гадаад орчны уснаас сорьц авах болон тээвэрлэх, гарын авлагын зөвлөмж MNS 13.060.50 Усны чанарын стандарт MNS 0900 : 2005 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
НИЙТ 700.0						
Агаарын чанар						
3.1	Агаарын шинжилгээ (хүхэрлэг хий, азотын давхар исэл, нийт тоос /TSP/) болон дуу чимээний хэмжилт	Төслийн талбай	Уурхайн зам талбай, олборлолтын ажил явагдаж буй талбай	Жилд 1 удаа	500,0	Байгаль орчны мэргэжилтэн, ШУА Ботаникийн хүрээлэнтэй хамтарч ажиллах
ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АЖЛЫН НИЙТ ЗАРДЛЫН ДҮН					2,160.0 мян.төг	

14 БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн үйл ажиллагааны туршид байгаль орчинд хамгийн бага сөрөг нөлөөтэйгөөр үйл ажиллагаа явуулах үүрэг хүлээж, мэргэжлийн боловсон хүчнээс бүрдсэн байгаль орчны асуудал хариуцсан байгаль орчны алба байгуулах ба төслөөс үзүүлж байгаа сөрөг нөлөөллүүдийг бууруулах, арилгах, байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээ авч ажиллах боловч төслийн удирдлагын хэмжээнд онцгойлон анхаарч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүд байна.

Хүснэгт 10. Удирдлага зохион байгуулалт зардлын төлөвлөгөө

Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Нийт зардал, сая.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
Байгаль орчны талаар баримтлах бодлого, байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр компанийн дотоод бодлогын баримт бичиг боловсруулах	Үйл ажиллагааны хүрээнд	1.0	2026	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
Ажилчдыг эрүүл мэндийн үзлэгт жил бүр тогтмол хамруулах. Ажлын онцлогоос хамааруулан хувь хүний хамгаалалтын хэрэгслээр тогтмол хангах, хордлого тайлах хүнс, бэлдмэлээр хангаж байх	Үйл ажиллагааны хүрээнд	ҮАЗ-д тусгасан	2026	Уурхайн дотоод журам
Уурхайн ажилчдыг хөдөлмөр хамгааллын хувцас хэрэгслээр бүрэн хангах	Үйл ажиллагааны хүрээнд	ҮАЗ-д тусгасан	2026	Уурхайн дотоод журам
Байгаль хамгаалах тухай хуулийн 101 дүгээр зүйлд заасны дагуу Байгаль орчны аудит хийлгэх	Үйл ажиллагааны хүрээнд	ҮАЗ-д тусгасан	2026	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
Байгаль орчны удирдлага зохион байгуулалтын арга хэлбэрийг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх чиглэлээр үүрэг хариуцлагын дотоод журам боловсруулж мөрдөх	Үйл ажиллагааны хүрээнд	ҮАЗ-д тусгасан	2026	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
Галын аюулаас хамгаалах хэрэгсэл	Нийгмийн хариуцлагын хүрээнд	1.0	Төслийн хугацаанд	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль
Нийт, сая.төг			2.0	

15. БОМТ-Г ХЭРЭГЖИЛТИЙН НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧИД, ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төсөл хэрэгжүүлэгч “Эй эл жи ти” ХХК жил бүр БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тайлан хүргүүлэх ба байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч, бүх шатны Засаг даргад тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг жил тутамд хүргүүлнэ.

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь уурхайн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг хамгийн бага түвшинд байлгах, байгаль орчны бохирдлоос сэргийлэх, тогтвортой уул уурхайг дэмжих үүрэг хүлээсэн бөгөөд ажилчид, орон нутгийн иргэд болон бусад сонирхогч талуудад төслийн байгаль орчны бодлого үйл ажиллагааг нээлттэй болгох, ажил хэрэгч харилцааг дэмжих үүднээс төслийн БОМТ, түүний хэрэгжилтийг оролцогч, сонирхогч талуудад тайлагнан, хэлэлцүүлнэ. Тус хэлэлцүүлгийг жил бүр 10-р сард зохион байгуулах ба тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайланд хэлэлцүүлгийн үр дүнг оруулна.

Хүснэгт 11. БОМТ, түүний хэрэгжилтийг тайлагнах төлөвлөгөө

БОМТ, түүний хэрэгжилтийг тайлагнах, хэлэлцүүлэх оршин суугчид, оролцогч талууд	Тайлагнах, хэлэлцүүлэх хэлбэр	Мэдээний агуулга	Хугацааны тов	Хэлэлцүүлгээр санал авах чиглэл	Зохион байгуулах газар
БОУАӨЯ болон Увс аймгийн Байгаль орчны газарт	Цахимаар	Тухайн жилийн БОМТ-ийн хэрэгжилтийн тайлан	11-р сар	-	-

**УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ХАРГАНАТ” ТӨМРИЙН ХҮДРИЙН
ОРДЫН 2026 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

Хүснэгт 12. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал /2026 он/

Д/д	Хөрөнгийн зориулалт	Хэмжих нэгж	Жилийн зардал
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө /хөрс, ус, агаар, ургамал, ан амьтан/	төгрөг	10,000,000
2	Нөхөн сэргээлтийн ажлын зардал	төгрөг	-
3	Тэрбум мод тарих төлөвлөгөөний зардал	төгрөг	1,500,000
4	Дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	төгрөг	8,000,000
5	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээний төлөвлөгөө	төгрөг	-
6	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	төгрөг	-
7	Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	төгрөг	3,000,000
8	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төсөв	төгрөг	3,500,000
9	Удирдлага зохион байгуулалт зардлын төлөвлөгөө	төгрөг	2,000,000
10	Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр	төгрөг	2,160,000
11	БОМТ -г орон нутагт тайлагнах	төгрөг	-
	Дүн	төгрөг	30,160,000